ÇINARALTI

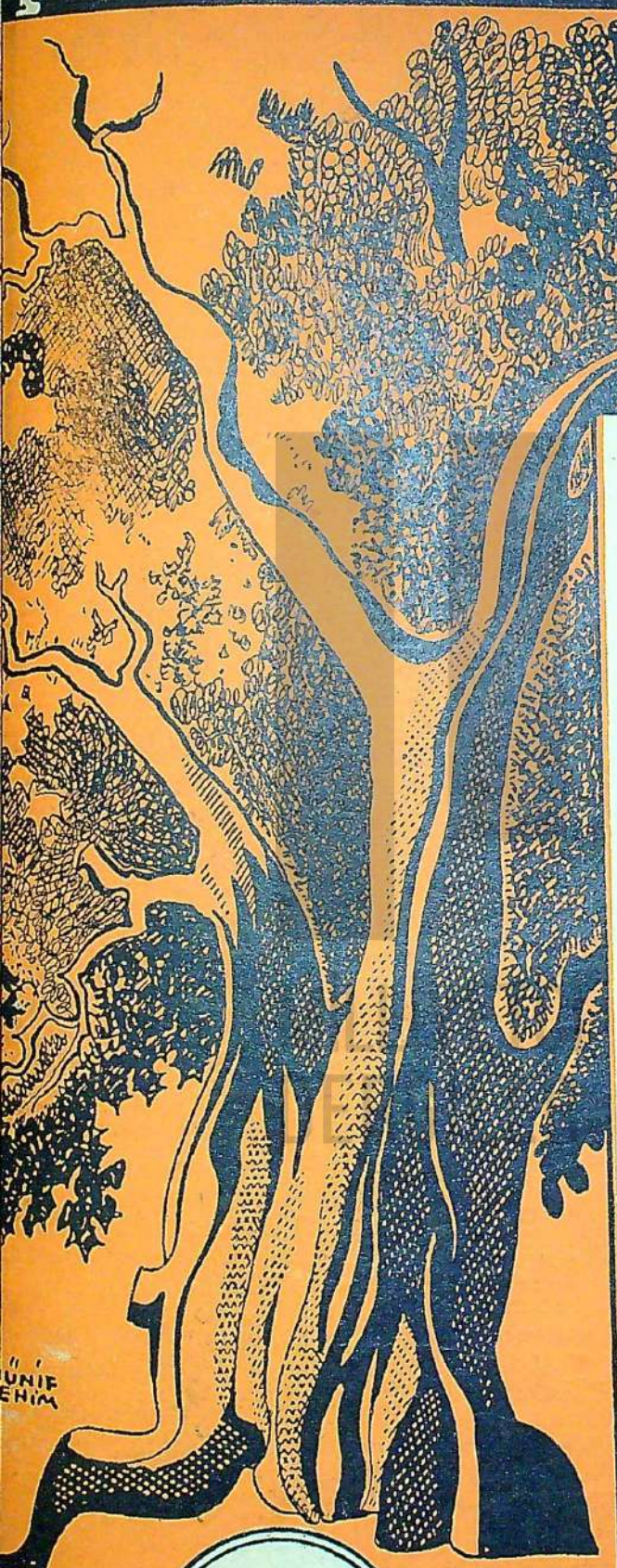

BU SAYIDA :

TÜRBE VE YILDIZLAR
Şairi : Mithat Cemal Kuntay

Ortaçağ ve Biz
Yazan :
M. Nermi

Tabansız Ali
Hikâye :
Yazan: O. S. O.

Ağaç kasidesinden
Şairi : Halil Nihat Boztepe

Harpten sonra neler göreceğiz?
Yazan :
Salih Murad Uzdilek

İhtişam merakı ve saltanat kavgası
Yazan :
Adnan Giz

Kara Mustafa Paşanın Başı
Yazan : Enver Behnan Şapolyo

Bir köy sofrasında
Şairi :
Halim Yağcıoğlu

Git bahar
Şairi
Halide Nusret Zorlutuna

Yayla yolları
Şairi :
Fezai

Devletler Hukuku Türk Enstitüsü
Yazan: Orhan Seyfi Orhon

«ÇINARALTI» gelecek sayısını
Istanbul fethi
Yıl dönümüne ayırıyor!

Sayı : 87
Kuruş : 15

HAFTALIK
FİKİR VE SANAT

DİKKAT !

Millî Piyango

●

7 HAZİRAN

●

Sayfiyede yaz tadili zevk, neş'e eğlence içinde geçirmek için en iyi çare bir «Millî piyango» bileti almaktır.

Hüseyin Namık Orkun

TÜRK EFSANELERİ

Fiatı 50 kuruş

UMUMİ SATIŞ YERİ :
İSTANBUL-ANKARA CADDESİ
ÇINARALTI İDAREHANESİ Nº 47

ADEMİ İKTİDAR VE BELGEVŞEKLİĞİNE KARŞI

FORTOBİN

S. ve İ. MUAVENET VEKÂLETİNİN RUHSATINI HAİZDİR
HER ECZANEDE BULUNUR POSTA KUTUSU 228
REÇETE İLE SATILIR

DEVA

KAŞELERİ

Baş, diş, nezle, grip, romatizma

Ve bütün ağrıları derhal keser

Sıhhiye Vekâletinin ruhsatını haizdir. İcabında günde 3 kaşe alınabilir.

Basıldığı yer:
Cumhuriyet Matbaası — İstanbul

Sahibi ve Neşriyat Müdürü:
Orhan Seyfi Orhon

Yaylâ Türküsü

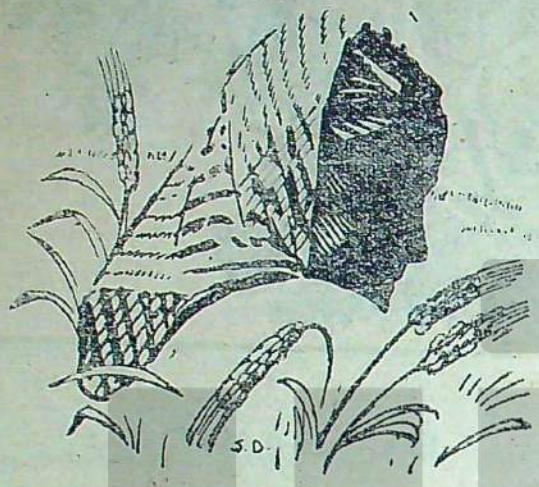

FİATI : 50 KURUŞ

En ince, en sanatkâr, en hassas kadın şairimiz Halide Nusret Zorlutuna'nın en güzel şiirlerini bir araya toplayan bu çok güzel şiir mecmuası (Çınaraltı) Yayınının dördüncü kitabı olarak

Yeni Çıktı.

Umumî satış yeri: İstanbul Ankara caddesi No. 47 Çınaraltı idarehanesi

Konuşmalar

Bay Lûtfi Güney :

— (Tarihten yapraklar) isimli şiiriniz kusursuz. Vezne hâkimsiniz. Şiir tekniğini mükemmel kullanıyorsunuz. Yalnız kuru ve cansız anlatıyorsunuz. Bu bir (epope) olmalıydı. Siz bunu bir müverrih sükûnetile yazmışsınız. (Milli bir destan) yaratabilmek için en az dâhi olmalı. İşe en güç tarafından başlamışsınız.

Bay Erkıl Günur :

— (Yegâne, haşin) gibi kelimeler tarihe karıştı. (Dinlenen deniz) isimli şiirinizde iyi bir mevzu yakalamışsınız. Fakat bunu işlemek, derinleştirmek, canlandırmak lâzım. Kelimelere karşı itinasızsınız. Meselâ: Coşkun köpüklerinde nice zırhlı çelikler Nice Haçlı kalkanlar saklıyan enginleri.. diyorsunuz. (Zırhlı çelik) mânasız. Bir şeyler var. Bir şeyler olacak gibi. Yalnız sabır ve çalışmak lâzım.

Bay Cahit Obruk :

— (Akşam) isimli şiiriniz şöyle başlıyor :

Yangın var, gurubu alevler sardı,
Tutuşan camlarda şehir yanıyor.

Güzel. Fakat, akşamın camlara akseden kızıllığını sizden evvel Cenap Şehabeddin söylemiş.

Camlar üstünde resmeder aneak
Desti şeb şuleden birer zambak

Gene aynı manzumenizdeki :

Günün yaralanan göğsü kanıyor

mısraında da biraz Haşim seziliyor. Şahsımızı bulmak için başkalarının büsbütün tesirinden kurtulmalıyız.

Bay Cavit Yılmaz :

— Bir defa şiirinizin ismi güzel değil : Mehtapta bir çiçek. (Buradaki çiçek sevgili mânasına). Bu kadar mecazlı konuşmak hoş değildir. Eskiden buna (edeb-i kelâm) derlerdi: Sevgili, diyecek yerde, çiçek, göz yaşı diyecek yerde inci demek gibi. Her şeyi, kelimesile söylemek daha iyidir: (Mehtap ve sen) deseydiniz— gene kılişe olmakla beraber — bundan daha güzel olurdu. Şiirinizin ilk mısraı şöyle başlıyor :

Cananla başbaşayız bir havuz kenarında

Bana, bu yaşanmış bir hayattan ziyade, bir tasavvur gibi geliyor. Etrafında sevgili ile mehtapta dolaşılan havuzlar nerededir? İstanbulda yok, Antalyada varsa belediyenizi tebrik ederim. Boğaziçinde, Çengelköy ile Beylerbeyi arasında bir (Havuzbaşı) vardır. Fakat ismi (Havuzbaşı) dır. Otuz senedenberi havuzunda bir damla su yok. (Canan) sizin kelimeniz değildir. Canan, lâden benli, kınalı parmaklı, hokka ağızlı, karanfil dudaklı sevgiliye derler . Manikürlü, rujlu saçları ondüleli şimdiki genç kızlara değil!

Bay N. Özşahin :

— Mektubunuzu şimdi okuyabildim. Rahmetli İhsan Şerif hakkındaki dileğ yerine getiremediğimiz için özür dile.

Bay Talât Asal :

— (Sarhoş) isimli şiirinizin ufak nazım kusurları var. Haydi, bunlar e miyetsiz diyelim. Fakat bunu yeni bir luş, yeni bir görüşle yazmak çok güç. kü çok tekrarlanmış, tüketilmiş bir m dur. Tevfik Fikretin, İsmail Safanın mevzuu anlatan şiirlerini okumanızı ye ederim.

Bay A. Sıtkı Pariak :

— Mümaresenizi arttırmalısınız. şiir yazmak kolay bir iştir. Fakat kus ve güzel yazmak için uzun bir müma devri geçirmek ister.

Bay Saim Ericek :

— Size de aynı tavsiyede bulunac Sakın gücenmeyin!

Bay Kemal Toros :

— Size de!

Bay Hidayet Yavuz :

— Size de!

Bay Cavit Yılmaz.

— Size de!

ÇINARALTI

Dilde, fikirde, işde birlik

Sayı: 87 | İdare Evi : İstanbul, Ankara caddesi, Çınaraltı Yayınevi. No. 47 | Telefon : 22129 | Fiatı: 15 Krs.

22 Mayıs 1943 Cumartesi | TÜRKÇÜ FİKİR ve SANAT MECMUASI | Cilt : 4

Devletler Hukuku Türk Enstitüsü

Yazan : **Orhan Seyfi ORHON**

Türkçülüğün güzel taraflarından biri de, bu fikrin insanî hislerle ve en yüksek ahlâkî duygularla kolkola yürümesidir. Türkçülük ideali emperyalist değildir. Fertlerin esirliği gibi milletlerin esirliğini de reddeder, hürriyet ve istiklâl sevgisine dayanır. Dünyaya hâkim olmak hırsını güden ve bu hırsını gerçekleştirmek için milletleri kitle halinde yok etmeği tasarlıyan akidelerle Türkçülük hiç bir zaman bağdaşamaz. Çünkü bu türlü zalimane akideler Türk milletinin ahlâk telâkkisine uymaz. Zulmetmek, küçük çapta yaradılmış olanların işidir. Sahici büyükler zalim olamaz, ancak âdil olurlar. Türkler, hiç kimsenin kendilerinden hesap sormaya cesaret edemediği zamanlarda, yumruklu, bir çağı devirdikleri sırada bile yenilenlere karşı alicenap müsaadeler göstermişlerdir. Sonra, biz zayıflayınca bu müsaadeleri nasıl aleyhimizde kullandıklarını gördük. Bizim ahlâkımızla onlarınkinin arasındaki farka bundan kuvvetli misal olamaz. Fırsat zamanında düşmandan intikam almayı bile hor gören bir milletiz. Bugün yeryüzünde mevcut bazı milletler, varlıklarını sadece Türklerin bu yüksek hasletlerine borçludurlar. Türklerde sulhseverlik, hakka riayet, ahde vefa bir an'anedir. Eski Türkler, milletler topluluğuna «dış ıl» diyorlardı. «İl» kelimesi eski Türkçede «sulh dairesi» mânasınaydı. «Gök Tanrı» aynı zamanda bir sulh ilâhıydı. Gelecekte kurulacak hakikî bir milletler kurumunun en tabiî rüknü Türkiye olacaktır.

Milletlerarası hukukunun en yüksek umdeleri bizim tarihimizde yaşıyor. Onun için üniversitede bir «Devletler Hukuku Türk Enstitüsü» nün açılışını çok yerinde, çok doğru ve çok güzel buluyorum!

Orhan Seyfi ORHON

YENİ ABONE ŞARTLARI (87 den itibaren)
Yıllığı 760, altı aylığı 380, üç aylığı 200 kuruş.
Ecnebi memleketler için :
Yıllığı 1000, altı aylığı 500 kuruş

Sahip ve Neşriyat Müdürü :
Orhan Seyfi ORHON

İHTAR :
İdarehanemize gönderilen eserler neşredilsin edilmesin sahiplerine iade edilmez.

MİLLÎ KÜTÜPHANE ANKARA

YAZAN : DR. MUSTAFA HAKKI AKANSEL

OSMANLI DEVLETİNİN BATMASININ BAŞLICA SEBEPLERİ

Osman Oğulları Sülâlesinin Bozulması — 3

Yemişçi Hasan da (yabancı bir irktan), Yeniçerilerle Sipahiler arasına nifak sokarak, devleti temelinden sarstı) (8-44).

(Birinci Ahmet, 14 sene saltanat sürdü. 28 yaşında öldü. Hocasının, şehislâmın, kızlarağasının, kadınların elinde oyuncak idi. Kararsız, karakteri zayıf, gaddar idi. Hadımağalarını zehirlemekten zevk alırdı) (1617) (8-233).

(Onun yerine gelen Mustafa, 14 sene sarayda kapalı yaşadı. Bütün insanî hasletleri, hayvanî zevklerle imha edildi. Gözleri şaşı, siması soluk, sakalı seyrek idi) (8-238).

(Dördüncü Murada sara nöbetleri gelirmiş diye bir rivayet vardır) (9-2).

(Deli İbrahim, süt ninesinin kocası bunak Eyyüp paşaya Mısır valiliğini veriyor. Eyyüp, (aman, ben yapamam) diyor, padişah: (Verdim gitti, yapacaksın) diyor) (1640) (10-32).

(Deli İbrahimde sara ve ademi iktidar vardı (10-36).

(Kefe valisi cesur İslâm paşa, sırf kıymetli olduğu ve padişah ise ihmalci ve şehvet perest olduğundan göze battı. İdam olundu), (10-50).

(Deli İbrahimin merakı: Kadın, koku, kürk.) (10-71).

(Sadrâzam, sırdaşı olan kazaskere şöyle yazdı: (Bak, Rus, Leh, Macar, Fransız köle ve cariyeleri yüzünden ne hale geldim). (10-123).

(Bir Arap hamalı baş mabeynci tâyin olundu) (10-137).

(Bursa kadısının en mühim işi : Sarayın şerbetleri için, İstanbula kar yetiştirmek) (10-137).

(Padişahın fenalığı yüzünden Divriğide iki Türk ordusu birbirini kırdı) (10-150).

(Padişah ile sadrâzam, devletin haysiyetini o derece unuttular ki, İran şahına, bir sefir yerine bir bostancı göndererek, iki fil, ve 500 sırmalı kumaş ve kürk istediler) (1648) (10-165).

(Ahmedin annesi, Valide sultan Tarhan, aslen Rus idi) (10-187).

(Üçüncü Mehmetten itibaren, şehzadeler, (Devlet mahpusu) addolundular) (10-333).

(Yeni kızlarağası Bayram, selefi Süleyman kadar nüfuz sahibi oldu) (10-344).

(Cah hırsı, şehvet, isyan ifritleri, gaddar Muradın, sefih İbrahimin, ve Çocuk Mehmedin zamanlarında, öğle zamanındaki güneş gibi, en yüksek raddeye çıkmışlardı. Fakat, Köprülü, isyan tacını ifritin elinden aldı) (10-400).

(Köprülü, saraya satılan büyük bir amber parçasının bedelini ödemedi: Padişah gibi korkunç bir arslanın böyle yumuşatıcı şeylere ihtiyacı yoktur, dedi) (11-110).

(Beceriksiz padişah, avcı sultan Mehmet, kendisini bir şeyler yapmağa teşvik eden saray kadınlarına gösteriş olmak üzere, hıristiyanların kıyafetini tanzime kalkıştı) (11-129).

Osmanlı devletinin başındaki sülâlenin bozulmasına mukabil, bu devlet gibi bir kaç büyük devlet kurmuş olan (Türk ırkı) nın bozulmadığına ait bir delil :

(Avrupada (Neuhaeusel (noyhoyzel) önünde bir Türk gibi) sözü darbımesel oldu. Yani, sarsılmaz bir azim ve metanetle hareket etmeğe misaldir. Hâlâ bugün bile (yani, Hammerin, tarihini yazdığı 1830 tarihlerinde), bu darbımesel, Avusturya ve Macaristanda söylenmektedir) (11-147).

(Şehzade Mustafa doğdu (1644). Anası, Resmolu bir Rum kızıdır: (Rabia Gülnûş). Padişahın anası ise Rusyalıdır. Sefir (de La Groix), Dölakrua hâtırasında: Valide Sultan Rusyalıdır: Uzun, zayıf, bir parça çiçek zuğu, mavi gözlü, bembeyaz te saçları kumral idi, diyor) (11-165)

(Avcı Mehmet, bir gün, vaka vis (tarihçi) Abdiye: (Bugün, ta yazacak bir şey yok mu?) demiş. da: «Hayır yok» demiş. Padişah cirit atmış, Abdiyi ayağından yara mış, ve sonra: (İşte, tarihine b yaz) demiş (11-207).

(Padişah, vakanüvis Abdiye, dadının mefahirini okutuyor: İstan lun fethi, Çaldıran muharebesi, Rod sun alınması, ilâh... (Fakat, kendin o kahramanlık yoktu, çünkü, Resm bir Rum kızının boyunduruğu altın idi) (11-236).

(Padişah bir cirit attı, seks adımdan vurdu. Vakanüvis Abdi, mühim hâdiseye tarih düşürdü) (1 252).

(Padişah, sarayın müneccim b şısını imtihan ediyor: Bir hizmetçi avcundakini bil bakayım, diyor. Şü hesiz, hizmetçi ile anlaşmış olan m neccim başı Ahmet efendi, birçok h saplar yapıyor, nihayet, hizmetçin elindekinin bir cam parçası (ayna) o duğunu bildiriyor. Padişah da, mün cimin bu kehanetine hayran kalıyor (11 haziran 1668) (11-274).

(Âsi askerler, arîzada şöyle yaz mışlar: (Mademki, padişah yalnız eğlencelerile meşgul ve devlet, her yandan düşman hücumlarına uğrarken, bu musibetlere deva olacak muktedir kimseleri yanından uzaklaştırıyor, böyle bir padişah azlolunmalı) (12-239).

(Vakanüvis Abdinin, ağzından kaçırdığı bir kaç kelime ile anlaşıldığı üzere, bu padişahın karakteri zayıflık olup gaddarlık değildir) (1687) (12-240).

(Kızlarağası Yusuf, tam 16 sene, katî bir istibdat ile saltanat sürdü) (12-243).

(Padişah İkinci Sultan Süley-

n, 23 haziran 1691 de, karnına su anmasından (fazla şarap içmek- ileri gelen (teşemmüü kebed = aciğerin balmumu gibi bir hale gel- esi) nden öldü) (12-318).

(İkinci Süleyman sofu ve melan- ik (gamlı) idi. Hekim Hayatî zade, lişaha ispirtolu içkileri menettiğin- ı dolayı, onun ölümüne sebep ol- akla ittiham olundu; halbuki, padi- n karnına su toplanmasının, bu kilerden ileri gelmiş olması muhte- ldir (12-318).

(İkinci Ahmet dahi, istiska (su ama) dan öldü) (6 şubat 1695) 12-367).

(Kardeşleri Dördüncü Mehmet, ci Süleyman da, aynı hastalıktan, abı fazla içmekten ölmüşlerdi. İki rdeş yedi sene hüküm sürdüler. Bu ada gelen on sadrâzamdan yalnız prülü Fazıl Mustafa paşa kayda de- r (12-367).

(İkinci Mustafa tahta çıkınca, o te kadar işitilmemiş bir dil kulla- yor, neşrettiği bir (hattı şerif) de öyle deniliyor: (Zevk ve safaya da- ı ve ihmalci bir uykuya yatan hü- ndarlar zamanında tebaa rahat yü- i görmez. Bugünden itibaren şehvet, ğlenceler, tembellik, Osmanlı sarayın- ı tardedilmiştir. Kâfirler, memleke- her taraftan istilâ ettiler) (1693) 12 - 371).

(Viyana muhasarasının kaldırıl- ınasından beri, Nemçe ile Osmanlı evleti arasında 14 harp oldu, bunun unda Nemçe galip geldi) (12-436).

(Karlofça muahedesi (1699), manlı devletini, Avrupaya karşı ağı bir dereceye düşürdü. Avrupayı, manlı korkusundan kurtardı. Türk ivvetinin çöktüğünü âleme ilân etti) (12 - 474).

(Padişah şerefine verilen ziya- etlerde, Kızlarağası, sadrâzamdan önce gelirdi. Sadrâzam, onu karşılar, ona: (Oğlum, sultanım) diye hitap ederdi. eki vezirler de, onun elini öpmeğe ecbur idiler) (13-137).

(Venediğe harp ilân edilince, padişah Üçüncü Ahmet fala baktı, (Meşarihül envari nübüvvet) kitabını gelişi güzel açtı, ve şöyle okudu: (Bir diyar fethedeceksin, içinden Karat suyu geçer, oranın halkına adaletle muamele et) (1714) (13-264).

(Sadrazam İznikli Damat Ali paşa, Mısır valisine gönderdiği bir

(Sonu 15 inci sahifede)

"Ağaç Kasidesi,, nden

Ağaç bir ehli vefadır.. Semaya erse başı:
Geçmiş zamanı unutmaz o mektep arkadaşı!

Bugün de ben onu ancak bulup edindim eş;
Cihanda çünkü yok insandan arkadaş, kardeş!

Harimi kendi evimdir, çekinmeden girerim!
Değil zamanla mukayyed, hazırdır orda yerim!

O hiç bulunduğu yerden kımıldamaz ama,
Yeter meramımı ifhama bir küçük ima.

Tahassürümden emindir, hemen işaret eder
Ve titreyen, iğilen dallariyle: Gel! Gel! der.

Onun kadar olamam, doğru söylemek lâzım!
Sabırlıdır o, çekilmezdi çünkü bunca nazım!

Zaman olurdu ki olgun mu, ham mı bakmazdım:
Çıkınca üstüne bir tek yemiş bırakmazdım!

Yazardım ismimi her gün çakı ile gövdesine!
Bu iğneden acı duymazdı.. Tıpkı bir anne!

Neler çekerdi elimden, hatırlarım şimdi:
Dalından at yaparak bindiğim de vakidi!

Halil Nihat Boztepe

TARİHÎ HATALAR :

VİYANA BOZGUNU

Kara Mustafa Paşanın Başı

Yazan :
Enver Behnan ŞAPOLYO

XVI ncı asırda dünyanın en modern bir ...usuna sahip olan Türkler, bu asırda bir ...n imparatorluğu kurmuşlardı. Türk de...sının en yüksek mertebesi bu asırda te...llür etmişti. Fakat on yedinci asırdan ...a Türk ordusu o, eski satvetli devirleri...bir daha yaşatamadı. İmparatorluğun in...tını ancak (75) yaşında Avcı Mehmet ...nda sadrâzam olan (Köprülü Mehmet (1656) da durdutmağa muvaffak oldu. ...dan sonra sadarete hep Köprülüler gel... Köprülü Mehmet Paşadan sonra oğlu ...il Ahmet Paşa) bundan sonra da dama... (Merzifonlu Kara Mustafa Paşa) 1676 da ...rete geçti. Mührü Hümayûn Mustafa ...a verildiği zaman kırk dört yaşında ...u yeni vezir süse ve ihtişamlı yaşa...pek meraklı idi. Köprülünün kızını ... on sekiz yaşında iken almıştı. Kara ...fa Paşa Merzifonda (1632) tarihinde ...ğmuştu. Babası Sipahilerden Oruç beydi. ...tafa Paşa, Fazıl Ahmet Paşanın sadareti ...da Marihor ve 1659 da Beylerbeyi

Kara Mustafa paşa mağrur ve süse düş...ddü. Karısı öldükten sonra da dört oda... aldı. Bunlardan on çocuğu olmuştur. ...ğındaki ihtişam kimsede yoktu. Kona... (2000) halayık (700) haremağası ve bulunuyordu. Varidatı (1,215,000) al...

Mustafa Paşa bu ihtişamlı hayata düş...le beraber, iyi de bir askerdi. Bu zaman... devlet, Ruslarla uğraşıyordu. Ruslar Uk...ya doğru ilerliyordu. Kara Mustafa Rusların üzerine yürüyerek bunları ge... Bu harbin sonunda Bahçesarayda ya... bir muahede ile Ruslar meselesini ka... Bu defa Avusturyalılara karşı galip eği düşündü. Çünkü bu zamanlarda ...istan çok zulüm görüyordu. İmpara...ulunan (Leopold) protestan Macarları ...n ediyordu. Macarlar üç partiye ayrıl...dı. Birinci parti vicdan hürriyetini ...ok istiyor, ikinci parti Türklerin ...n kurtulmak istiyor, üçüncü parti ise ...le birleşerek, Avusturyalıları mağ...ek istiyorlardı.

...a Macaristana hâkim bulunan (Tö...e) adlı bir bey, Türklerle beraber ...yaya karşı harp etmek arzu ediyor... du. Buna da muvaffak oldu. Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın yegâne gayesi, Kanuni Süleymanın alamadığı (Viyana) yı fethetmekti. Türklerin Tökeli İmre ile işbirliği yapması üzerine Avrupa hıristiyan âlemi telâşa düştü. Papa (XI İnosan) bir Ehli Salip hazırlamağa başladı. Derhal Papanın yardımına Bavyera prensi (Max Emanuel) ile Leh kıralı (Jan Sobyeski) koşmağa hazırlandılar.

Kara Mustafa Paşa da muazzam bir Türk ordusu hazırladı. Ordu hazırlandıktan sonra Edirneden hareket etti. Mustafa Paşa, Yeniçeri ağası on bin asker, altmış iki sancakla ilerliyordu. Ordu Belgrada geldiği zaman Rumeli ve Anadolu beyleri askerlerile orduya iltihak ettiler. Orduya (36) beylerbeyi askerlerile beraber (5000) kişile Mısırlılar (1500) askerle Tatar Hanı, Macarlar da (15000) Eflâk (4000), Buğdan (2000), Transilvanya da (6000) askerle iştirak ederek, ordunun miktarı (173,400) olmuştur.

Bu muazzam Türk ordusu bu kuvvetlerle (17 eylûl, 1683) de Viyanayı muhasara altına aldı.

Koca kavuklu, başı miğferli dalkılıç olmuş Türk erleri gözlerini Avrupanın kapısına, Viyanaya dikmişlerdi. Viyana ve bütün Orta ve Garbî hıristiyan devletleri korkularından heyecana düştüler.

Ordu sağ, sol ve orta tertibatını almış, Serdarı Ekrem Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın ve diğer vezirlerin otağları kurulmuş, çadır önüne tuğlar dikilmişti.

Türk ordusu 1683 temmuz ayının bir sabahında Viyanaya doğru hücum emrini aldı. Kösler vuruyor, Mehterhane cenk havaları çalıyor, Anadolu ve Rumeli Sipahileri, Serdengeçtileri havada kılıçlarını parıldatarak, bu kuvvetli surlara doğru bir sel gibi akın ediyordu. Viyana halkı bu esnada heyecan içinde, üzerlerine doğru yuvarlanan bu çığdan kaçıyordu. Bir gün içinde Viyanadan altmış bin kişi kaçmıştı. Bunlar arasında imparator da vardı. Halk imparatorun mahallesine koşuyor, arabasının önüne geçiyor, İmparatora :

— Haşmetlû İmparator, burada kal, bizi bırakma!

Diye yalvarıyordu. Sent İstifan kilisesinin muazzam çanı, bir ölüm havası ç gibi etrafı inletiyor, ruhlara bir korku riyordu.

Türk askerleri ilk defa Raab suyunu mağa çalışıyordu. Fakat düşman, askerl mizi top ateşine tutmuştu. Bunun üze Serdarı Ekrem bu su üzerine bir k rü kurulmasını Bosna muhafızı Hızır şaya, Tamaşvar muhafızı Ahmet paşaya, listre valisi Mustafa paşaya emir verdi, de hal köprü kurulmağa başlanıldı.

Bu esnada Nureddin Giray kumand sındaki Tatarlar da sol taraftan hücum tiler ve bir çok köy ve kasabaları ele ge diler.

Türk askerleri sular üzerine kuru köprülerden karşıya geçtiler. Diyarba Halep, Adana, Sivas Beylerbeylerinin manda ettikleri askerler, Avusturya aske ni Altınlartak şatosuna kadar kovaladı Fakat Kara Mustafa paşa düşmanı takip e mesi lâzım gelirken, askerin çoğunu Ra suyunun gerisinde yedi gün ala koyara muhasarayı şiddetlendirmedi. Mustafa pa nın ilk ve en büyük hatası bu oldu. Çün bu sırada Avusturya ordusu derhal in edilecekti. Bu fırsattan istifade eden Viya nalılar çok iş gördüler. Bu zamanda kal lere (300) top yerleştirdiler. Şehirde hal yekûnu (60) bine inmişti. Bunlardan gönü alayları vücuda getirdiler. Şehrin müdafaasında kullanılan, gönüllü üniversite talebeleri idi. 12 temmuzda bir kısım Türk süvarileri Viyana kalesi önlerine doğru hücum ettiler. Bu askerler tekrar geri çekildi. Fakat 14 temmuzda Türk kıtaları sabah onda Viyana kalelerine dayandılar. Bu zaman Avusturyalılar civar köyleri ateşe vermişlerdi. Bu esnada bir kıvılcım şehre sirayet ederek, içeride büyük bir yangın vücuda getirmişti. Yanan mahallelerin yanında büyük bir barut deposu vardı. Halk kaçışmağa ve feryada başladı. Eğer bu depo alev alırsa, şehrin mühim bir kısmı havaya uçacaktı. Herkes bu yangını bir casus yaptığını zannederek, Macar kıyafetinde kimi görürlerse öldürüyorlardı.. Hattâ bu esnada askerlikten kurtulmak için kadın kıyafetine girmiş bir genci parça, parça ettiler. Fakat genç bir yüzbaşının gayretile yangın söndürüldü, Viyananın içi birbirine girerken, Kara Mus-

tafa paşa da karargâhını Viyananın batısına nakletti.

Sadrâzamın çadırı etrafında Yeniçeri ağası Bekri Mustafa paşa ile Kul kethüdası Çelebi İsmail ağa ve askerleri, gene Rumeli beylerbeyi Küçük Hasan paşa yirmi oda yeniçerisi, beş ağır, yirmi hafif top bulunmakta idi. Ordunun sağ kolunu Anadolu askerleri beş büyük, yirmi küçük topla sarmışlardı. Sol kol vezir Ahmet paşa kumandasında, bu tarafın da top ve silâhları vardı. Sadrâzam hücum hedefi olarak Viyananın en sağlam kale taraflarını seçmiş zayıf tarafları bırakmıştır. Bu da onun bir hatası idi. Türk lâğımcıları da bir çok yerleri berhava ediyorlardı. Şehir sessiz, başına geleceği beklemekte idi. Bunun üzerine Kara Mustafa paşa atlas bir kese içinde Viyanalılara teslim olmaları için bir mektup gönderdi. Viyanalılar cevap vermediler. Bundan sonra Türk orduları şehre hücuma kalktılar, fakat içeri giremediler. Artık her iki taraf ağır ve hafif top ateşlerine başlamışlardı, mütemadiyen Türk askerleri hücum ediyor, Avusturyalılarla boğaz boğaza çarpışıyorlardı. Çok insan telef oluyordu.

Ağustosun on altısında Kara Mustafa paşa askerin önüne geçerek, lâğımlarla açılan gediklerden şehre hücum etti, gene şehre girilemedi. Bir kısım asker içeri girdiyse de müdafiler bunları eritti. Her karış toprak için binlerce adamın kanı akıyordu. Bir aralık dört bin Yeniçeri bir kaleye girdiler. İki Türk bayrağını kaleye diktiler. Fakat top ateşile kale yıkıldı, kaleye öyle büyük lâğımlar atılıyordu ki Viyana yerinden oynuyordu. Fakat derhal Viyanalılar bu surları örüyorlardı. Kalelerden Türk askeri üzerine kaynar yakıcı maddeler atıyorlardı. Artık şehir teslim olmak üzere idi, fakat eylûlün on ikinci günü Viyanayı kurtaracak büyük yardım geldi. Polonya kıralı Jan Sobyeski ve müttefik Avrupa orduları Viyanaya geldiler. On iki eylûl pazar günü dinî bir bayramdı. Bugün bir papaz yıkılan bir kilisede dinî bir âyin yaptı. Buraya üzerinde salip bulunan bir kırmızı bayrak diktiler. Müttefik ordusu bundan sonra borular çalmağa başladı. İleri hatlarda bulunan Osman paşa bunlara hücum etti, kanlı bir muharebe oldu. Lehliler de muharebeye giriştiler. Derhal bozuldular. Bu zaman Jan Sobyeski en iyi askerlerile taarruza geçti. İbrahim paşanın hücumile askerleri darmadağın oldu.

Bundan sonra tekrar Lehliler yirmi bin süvarile taarruza geçtiler. Fakat bu kısmın müdafaası Tatar askerlerine verilmişti. Tatarlar, Türklere kızmışlar ve ellerindeki ganimetleri de bırakmak istemiyorlardı. Muharebenin en şiddetli zamanında muharebe meydanını terkederek kaçtılar. Sobyeski kuvvetleri ilerliyordu. Kara Mustafa paşa kumandayı, İbrahim paşaya bıraktı. Biraz sonra karargâhın kuşatıldığını duyan İbrahim paşa da ricat etti. Karanlık bastığı esnada Türk ordusu Viyana önlerinden geri çekiliyordu. Bu zaman Türk ordusu bir bozguna uğradı, on bin kişi bu muharebede şehit düşmüştü. Merzifonlu Kara Mustafa paşanın otağına Lehliler girerek, otağı yağma ettiler. Ertesi günü Sobyeski kıymetli eşyalarla bir muzaffer kumandan olarak Viyanadan içeri girdi. Viyanada ve bütün Avrupada zafer şenlikleri yapıldı.

Kara Mustafa bu bozgun karşısında şaşırdı. Amca Hasan ağa Mustafa paşayı teskin etmek istiyordu. «— Be hey oğlum iş işten geçti, şimden sonra mukavemet olur mu? Seni bu hale getiren hep inadındır!» Bundan sonra Mustafa paşa da bir atla kaçmağa başladı. Osmanlı ordusunun bu kadar perişan oluşuna dünya hayrette kalmıştı. Bu mağlûbiyeti duyan Avcı Mehmet, Mustafa paşayı Edirneye dâvet etti. Paşa perişan bir halde Belgrat şehrine geldi. Arkasından katlî için ferman da gelmişti. Kara Mustafa paşanın idamını Silâhtar Fındıklılı Mehmet ağa şöyle yazıyor :

«Cellâtlar dahî girip ipleri hazırladıkta kendi ellerile sakalını kaldırıp bir hoş usulile takın deyip kazaya rıza verdi. Anlar da takıp iki defa çekip teslimi ruh eyledi. Sonraları esvaplarını soyup aşağı saray avlusunda bir köhne çadıra indirip gaslü tekfin kaldırıp namazını kıldılar. Gene o çadıra götürüp tabut içinde cellât başını bozup cenazesini saray karşısında olan camı avlusuna defnettiler.», «Yirmi beşinci perşembe günü kapıcılar kethüdası akşam üzeri Belgrattan gelip sancağı şerif ve miftahı kâbe ve mührü hümayûn ve Mustafa paşanın kesik başını götürüp harem kapısı önünde Darüssaade ağasına teslim etti, o da içeri huzuru hümayûna götürüp gösterdi. Sancağı şerif ve miftahı kâbe hazineye, paşanın başı da İstanbulda vâkı Irgatpazarında bina eylediği türbesine defnolunması ferman olundu....» diye yazılıdır Kara Mustafa paşanın mezar taşında da şu kitabe vardır :

Serserdarı Ekrem sadrâzam Mustafa paşa
Edip rihleti cıvar evliyayı eyledi me'va
Kusur yoğiken sâyi gazada min veçhi bu nema
Sait ve hem şehit oldu ol Firdevsi ebet sekne
1095

Tarihlerimizde Mustafa paşanın idamı ve kesilen başı nerede gömüldüğü kayitli iken, Viyana müzesinde bir kafa tası vardır. Bu kafa tası Kara Mustafa paşanın derler. Başı Belgratta bulup gönderen de (Estergon) baş piskoposudur. Avrupalıların yanlış tarihlerine göre; gûya 1688 senesi eylûlünde (Belgrat) şehri tekrar hıristiyanlara geçince, bir çok camiler kiliseye tahvil edilmiş, bunlar arasında Mustafa paşanın da gömüldüğü cami de kiliseye çevrilmiştir. Bir müddet sonra imparatorun askerleri mezarda kıymetli eşyalar bulacağız diye mezarı açarlar. Burada Kara Mustafa paşanın kesik başını, ipini ve kefeni bulup alırlar. Bu başı derhal Viyanaya gönderirler, bu başı bir cam kutuya koyarak Viyana belediye müzesine hediye ederler, gûya bu baş hâlâ orada imiş... Bu yanlış henüz Avrupalıların tarihlerinde aynen yazılıdır. Silâhtar tarihi tetkik edilirse, bu koca serdarın başı nasıl kesilmiş ve başı da nerededir, pek âlâ anlarlar.. Kara Mustafa paşanın nâşı, saray karşısındaki cami avlusuna gömülmüş ve üzerine bir türbe yaptırılmıştır. Başı da İstanbuldadır. Son zamanlarda tercümecilik adı yürüdü. Millî tarihimizi de tercüme edenler bulunur, onların da bu hataya düşmemeleri için Viyana bozgununu ve bu yanlışı düzeltmek üzere de bu makaleyi yazdım. Millî tarihimizi ancak biz yazabiliriz. Bunu da gençlerden beklemekte haklıyız.

Enver Behnan ŞAPOLYO

SEÇME SÖZLER

★ En iyi mükâleme lûgatleri aklı başında kimselerdir. **Goethe**

◆ ◆

★ Espri peşinden koşan budalalığı yakalar. **Montesquieu**

◆ ◆

★ Zevki selime istinat etmiyen tirajesiz bir deha muhteşem bir çılgınlıktan başka bir şey değildir. **Chateaubriand**

◆ ◆

★ Tertipli, nizamlı oluş zamanın uzunluğunu iki misline çıkarır. Çünkü vaktimizi iyi-kullanmamıza yardım etmiştir. **De Géranol**

◆ ◆

★ Her şeyi yerinde bulundurmak kadar nizamı temin ve israfın önünü alan bir hareket yoktur. **Fénelon**

◆ ◆

★ Hiç bir şey yapmamaktansa gayesiz çalışmak evlâdır. **Socrate**

SATİRİK HİKÂYE :

Tabansız Ali

Yazan : O. S. O.

Karşılıklı tavla oynuyorlardı.

Biri boyuna yeniliyor, öbürü de yeniyordu. Yenen, emreden bir sesle:

— Bu son!

Dedi. Öbürü, itiraz etmek istedi:

— Neden be kardeşim, üç oyun daha oynamıyacak mıydık?..

— Hayır!

— Öyle söylemiştik ama!

Yenilendan daha kuvvetsiz, daha miskin gibi görünen yenen, boğazından müthiş bir ses çıkardı:

— Eh, bir oyun, istersen..

— Ben kaybediyorum ama, olur mu bu?

— Kafana tavlayı yersin!

Öteki sindi. Oyuna başladılar. Yenilen tavlayı daha iyi oynuyordu. Fakat zarı ve cüreti yoktu. Boyuna gele atıyor, kazandığı oyunları bu yüzden kaybediyordu.

Bu son oyunda da münasebetsiz bir zarla açık verdi. Karşısındakine vuruldu. Oyunu yüzde doksan kaybetmişti, bu sırada bir düşeş attı. Oynarken öbürü bileğinden yakaladı:

— Ne oynuyorsun be!

— Düşeş!

— Hayır, beş dört.

— Düşeş billâhi!

— Edepsizlik etme, beş dört.

— Neye böyle yapıyorsun be kardeşim, düşeş değil mi?

Öbürü, son derece azametli bir tarzda elile tavlayı itiverdi.

— Eh, oynamıyorum.

Pullar dağıldı. Karşısındaki hiddetinden sapsarı kesilmişti. Birşey yapacağa benziyordu. Dudaklarının arasından yavaşça mı-

una kalleşlik derler.

Öteki, avazı çıktığı kadar bağırmaya, sövmeğe başladı. Garsonlar koşuştular. Yenilen adamı yumrukla, tekme ile yaka paça sokağa fırlattılar.

★

Fırtına geçtikten sonra yanımdakine:

— Adamcağız haklıydı. Nâhak yere dayak yedi.

Dedim.

— Tabansız Ali mi?

— Adını bilmiyorum, dışarı attıkları adam.

— Ona Tabansız Ali, derler, böyle şeylere alışkındır.

— Çok mu korkaktır?

— Şimdi öyle oldu.

— Eskiden cesur muydu?

Yanımdaki, başını iki yana salladı:

— Onu vaktiyle tanımalıydın. Amansız Ali, derlerdi, bütün Beyoğlunu haraca kesmişti.

Bir defa, Maltalı Rum pelikaryaları onu öldürmek istediler. Tek başına üçünü yere serdi. Ondan sonra Amansız Aliye yan bakan kalmamıştı. Genç bir metresi vardı. Akşamları Galatada bir meyhaneye girer, birkaç kadeh içer, sululuk etmez, kendine dokunulmazsa o da kimseye birşey yapmazdı. Amma, ona meydan okumak isteyenlerin vay haline!

Kumarbazlar, karmanyolacılar, yankesiciler Amansız Alîden Allah gibi korkarlardı.

— Höt!

Dedi mi, ağızlarını açmaya cesaret edemezlerdi.

Bir akşam, Amansız Ali, her zamanki gibi meyhanede içiyordu. Yanındaki masada genç bir hamal vardı. Amansız Aliyi tanımıyan bu hamal etrafa sarkıntılık ediyordu. Cıvıklığını Alinin metresine takılmaya kadar vardırdı. Herkes, Amansızın hamala bir ders vermesini bekliyordu. İş ters oldu. Ali tabancasına davranamadı, bıçağı kuşağında kaldı. Genç hamal, Amansız Aliye öyle bir dayak attı ki garsonlar elinden zor kurtardılar.

O günden sonra Amansızın fiyakası bozuldu. Metresi Aliyi terketti. Kumarhanelerden içeri giremedi. Hıncı olanlar Alîden öç almaya başladılar. Her gün biçare Aliyi biri pataklıyordu.

Fiyaka bozulunca varidat yolu da kapandı. Alinin büsbütün süngüsü düştü. Son zamanlarda ayak tellâllığı ediyor. Eskidenberi kumara düşkündür. Beş on para kazanınca gelir, kumar oynar, elindekini, avucundakini kaptırır.

— Oyun oynamasını bilmez mi?

— Bilir ama, şansı yok. Parası da yok. Korkak oynar, kaybeder. Şansı olduğu zaman da bir maraza çıkar, paralarını alırlar.

— Acıdım zavallıya!

Karşımdaki dudağını büktü:

— O kadar da acıma.. Amansız Ali iken mertti, dürüstü ama, şimdi pek kalleş oldu. Ovunda hile yapar, civalı zar kullanır, hele bir toyunu buldu mu son meteliğine kadar yolar. Bu, ona meheldir.

★

O günden sonra dikkat etmeğe başladım: Her Tabansız Alinin içinde vakit bulup ta meydana çıkamamış bir Amansız Ali var. Her Amansız Alide, bir Tabansız Ali gizli olduğu gibi..

O. S. O.

Görüşle

BİRAZ DA ŞU KÂFİRLERE

Topluiğne, dilde aşırı Türkç taraftarıdır. Okul, yerine mektep, retmen yerine muallim veya hoca yenlere tahammül edemez. Ac Topluiğne dostumuzun, İstanbul (Rövü - Review) diye İngilizce i Türkçe bir mecmua çıktığından h var mı? Arapçadan, Farsçadan kalan yerlere ecnebi kelimeler a etmektedir. Bir kaç tanesini hatırla yım: Ruvayal çikolatası, Lâjönes ğazası, Roznuvar barı, Sanin diş cunu...

Dil mücahedesi yapan Toplu dostumuz, sade dilimize sığınan A Acem fıkarası kelimeleri tepelem kalmasın, biraz da şu kâfirlere kılıc çeksin!

DEĞİL Mİ, AHMET EMİN YALMAN?..

Ahmet Emin Yalmanla ara daki açık gözlülük farkına bakın bizim hıdrellez olduğundan bile h rimiz yokken o, bugünü İstanbul c rında bir piyade alayının tertip diği eğlencelerde geçirmiş. H Mehmetciklerin hıdrellez yemeğind kuzu kızartmasından, taze soğanlı şil salatasından, pilâvından, kıv yerinde nefis un helvasından, tad bakmak vesilesile atıştırdığını da lamıyor. Bu kadarına âfiyet olsun. yazının hazmı güç tarafı bu değild Ahmet Emin Yalman, hıdrellez eğ celerini anlatırken, bir sırasını ge şunları da sokuşturuyor :

«... Bir Çerkez oyunu seyrediy ruz ve Çerkez havaları dinliyoruz. P manzara iç açıyor. Amerikan Dahi Nazırı B. Ickes'den işittiğim bir sö hatırlıyorum: «Halkımızın arası âdet ve zevk farkları bir ayrılık gayrılık âmili değildir. Umum hes na bir zenginlik, genişlik ve âh kaynağıdır.»

Demek ne kadar başka başka lursak o kadar iyi, hattâ, Amerika bi ayrı ayrı milletlerden mürekkep sak şimdikinden daha çok terakki e ceğiz; değil mi Ahmet Emin Yalman

Görüşler:

KEDİ

Ankara gazete ve kitap bayii (Akba Kitabevi) tabiliğe başladı. Senelerdenberi elele verip çalışan iki değerli arkadaşın bu işte de muvaffak olmasını dileriz. Çıkardıkları kitaplar pek güzel. Yalnız bir şey dikkatimizi çekti: Kitaplarda, (Akba Kitabevi) nin markası bir kedi resmi. Bu kediye dikkat etmeli. Bir gün, bu iki arkadaşın arasına girmesin veyahut, bu neşriyat için ayrılan sermayeyi yüklenmeğe kalkmasın!

NİÇİN?

Vedat Nedim Tör, (Hep Bu Topraktan) isimli, dört ayda bir çıkan bir mecmua tesis etti. İçinde değerli şeyler var. Fakat niçin (Hep bu topraktan)?

Sanat da, ilim de, fikir de, teşkilât da, ideal de, toprağın malı değil, o toprağa sahip olan milletindir. İnsan, ancak öldüğü, çürüdüğü, dağıldığı, hüviyetini kaybettiği zaman toprağın malı olur. Niçin hep yerde sürünmeli? Maddeden ruha, vasıtadan gayeye geçmemeli.

Vedat Nedim Törle, Türkçülerin arasında çok değil, bir insan boyu fark var!

HARP HIDRELLEZİ

Geçen gün, hıdrellez yapmayı âdet edinmiş bir dostuma rasgeldim.

— Bu sene hıdrellez yaptınız mı?

— Yaptık ama, harp hıdrellezi!

— Harp hıdrellezi nedir, anlıyamadım? dedim. Kâğıtaneye gittiniz mi?

— Gittik ama, o bildiğin Kâğıtaneye değil, civarımızda geniş bir çayırlık vardır, Bitli Kâğıtane derler, oraya.

— Kuzu yediniz mi?

— Yedik ama, o bildiğin kuzu değil, derya kuzusu dedikleri torik fırını.

— Peki, helva?

— Helva da yedik. Fakat o bildiğin sütlü irmik helvası değil; dükkânlarda satılan üzümle fındık ezmesinden yapılma zamane helvası.

Harp hıdrellezini anladım!

Türbe ve Yıldızlar

Tutuşur gölge sürüdükçe ayın fırçasına,
Renk akar, nûr akar etrâfa çağıldarcasına,

İçim artık ölünün gördüğü rûyaya dalar,
Yeniden kopmaya başlar uyuyan fırtınalar:

Kanının dalgası sökmüştü de göklerden ayı,
Kubbe hâlâ duyulan çığlığıdır fırdolayı.

Nerde toprakları boydan boya fethetmiş izim?
Nerde üç kıt'ayı koynunda tutan beş denizim?

Yook! benim olmıyacaktır ne bu toprak, ne bu su.
Bana mîrası denizlerdi, ufuklar dolusu!

Belli olmazdı benim devletimin bittiği yer.
Vatanım şimdi şu topraktan ibâretse eğer.

Demek uydurdu fetihler denilen velveleyi,
Demek en sonra şu kabrin de yalandır dediği!

Küre vaktile bütün aldığı toprakla dolan,
Bugün üç beş köye, üç beş göle sığmazdı, yalan!

Babanın oğla yalan söyleyecek türbesini,
Yıkarak, boğmalıdır sahte gurûrun sesini,

Diye taş kubbeyi artık yıkıyordum ki, tamam,
Çıktı topraklar içinden bir uzun kaşlı adam...

... O zamandanberi her türbeyi yırtar, kalkar;
Bana gamdan çürümüş halkalı gözlerle bakar,

Yüzü evhâma bürünmüş, gözü esrâr örülü,
Başı yıldızlara çarpan bir uzun boylu ölü.

Mithat Cemal KUNTAY

Ortaçağ ve Biz

TÜRK CEMİYETİNİN ORTAÇAĞI NE ZAMAN BAŞLIYOR VE NE ZAMAN SONA ERİYOR ?

Yazan : M. NERMİ

Öyle islâm bilginleri vardır ki konularını fasıllara, baplara, kısımlara ve daha çok ince parçalara ayırmakta, gerçekten, üstatturlar. Bir takım konular da buna elverişlidir. Araştırma yolları, zamanla, oldukça değişmişse de, bir şeyi kavrıyabilmek için gene böyle dağıtmalara ve parçalamalara lüzum duymaktayız. Bu, bizim düşünüşümüzün öz faaliyeti ile ilgili bir ruh hâdisesidir. Çünkü: biz bir düşünüş birliğini ancak dağıttıktan ve benzerlerile karşılaştırdıktan sonra hükmümüzü verebiliyoruz. Daha sonraları Machiavelli'nin yaydığı Roma Senatosunun düsturu (divide ut regnes = hüküm sürmek için dağıt), birçok bakımdan, fikir için de doğrudur. İnsan, bugüne değin, dağıtmadan hiç bir şeyin efendisi olamamıştır. Hâdiseleri işledikten sonra bizi hükümlere ulaştıran mantığımız böyle kurulmuştur. Biz çizgiyi yürütürüz: satıh olur, noktayı kımıldatırız: çizgileşir. Atomları istifleriz: yeni bir cisimle karşılarız. Satıhtan çizgiye, çizgiden noktaya, cisimden atoma gene böyle döneriz. Birçok bilgi sahalarında bu dağıtısı, bu parçalar arasında yürüyüşü iyice sezmek ve anlamak mümkündür. Fakat öyle bilgiler vardır ki onlarda tabiat bilgilerinin vüzuhunu bulmak hemen hemen mümkün değildir. Biz bu bilgilere (fikir bilgileri) adını veriyoruz. Bu bilgilerin yapısını kuran mefhumların sınırlarını tam bir pürüzsüzlükle belirtmek son derecede çetin bir iştir. Ve onun için hemen hemen bütün mefhumlar, arası kesilmeksizin, münakaşa konusu olmaktadırlar. Tarih bilgisinin mefhumlarını da bunların arasında düşünmek lâzımdır.

Her bilginin konusu ister istemez yardımcı adını verdiğimiz bilgilerin konuları ile az çok ilgilidir. Tarih bilgisini de büsbütün kendi başına kalmış, yardımcısız bir bilgi olarak düşünmek yanlıştır. Onun için tarih bilgisinin asıl mefhumları ile yardımlandığı bilgilerin mefhumlarını incelemek faydasız değildir. Hattâ tarihi disiplinli bir bilgi haline getirmek için bütün mefhumların münakaşası büyük bir zaruret sayılmalıdır bile. XIV üncü asrın çok derin görüşlü müteffekkiri İbni Haldun, tarih hâdiselerinin tahlili için yalnız «mantık» tan faydalanmanın doğru olamıyacağını söylemektedir. Ona göre tarih hâdisesi; bütün cemiyet ve devlet gelişimi ile ilgili karışık bir hâdisedir ve yolumuzu bulmak için edindiğimiz münferit tecrübeleri bütün insanlık gelişiminin tecrübeleri ile de karşılaştırmak lâzımdır. İbni Haldun, meşhur tarihini yazarken böyle mi yapmıştır? Bu çok başka bir meseledir. Fakat, o, tarih bilgisinin yalnız kuru bir hikâyecilik olmadığını söylemekle konunun «kendine göreliğini» belirtmiştir. Bu konu, ufak tefek istisnalarla bugünkü telâkkilerimize çok uygundur. İnsanlık gelişiminin önemli problemlerile ilgisini kaybeden bir tarih bilgisinin en u bir değeri yoktur. Fakat bu gelişim bir t raflı bir gelişim değildir. Bu bir taraflı ol mıyan genel yaşayış hâdisesini kavrıyabil mek için bir çok yardımcı bilgilere baş vurmak zorundayız. Ve onun için uçsuz, bu caksız vesikalar dünyasına girerken bütü kılavuzlarımızı, yollarımızın konaklarını muhakemelerimizin sınır taşlarını iyice ta nımalıyız. Bilgilerle mefhumlar birbirlerin çok bağlıdırlar. İlk Elen fikir dünyası b bu zarureti anlamıştır. İslâm diyalekt başka türlü düşünmemiştir. Çağdaş bilgil de de böyledir.

Tarih bilgisi, bütün inceliklerile, fası lar, baplar, kısımlar, v. s. isteyen bir bil değildir. Fakat onun da istediği bir tası vardır. Bu tasnifin başka bir şekilde olm sı pek tabiidir. Çünkü, tasnifler, her vak kontılara göre yapılır. Bizim bu tasniflerde istediğimiz şey, doğrudan doğruya ge gelişimden ayrılmayan ve onu izah ed âhenktir. Tarihin en göze çarpan ve he kesçe bilinen bir tasnifi vardır: İlkçağ, O taçağ, Sonçağ.. Bu hem bir tasniftir, hem d mefhum... Meselenin çetinliği de buradad Biz Elen kültürünü başlangıç noktası ola rak seçersek çağların mânası çok değişir. İ İnsan çiftinin cennetten kovuluşu ile işe baş larsak bambaşka bir manzara karşısında ka lırız. İnsanlık tarihini kültür gelişimlerin göre tesnif edersek çağ bölümlerinin değe hemen hemen sıfıra inmiş olur. Tarihin çağı bizim için, aşağı yukarı, bir düşü zarureti olmuştur, hendesenin noktası g Bu tarih yapısının iskeleti gibi düşünül üç çağ, aynı zamanda, bize üç zihniyet g görünmektedir. Bu tasnifte, hiç şüphesi zihniyetin oldukça büyük bir payı vard Çünkü: İlkçağ, Elen dünyasının yıkılma ile, başka bir sözle, hıristiyan kilisesin teşekkülünü bitirmesi ile sona ermekted Bu başlangıç tarihçiye göre değişir. Bi Roma İmparatorluğunun çöküşünü Ortaç başlangıç yapanlarla daha sonraki tarihçil arasında, aşağı yukarı üç buçuk asırlık fi fikir farkı vardır. Yeniçağ da ihtilâflıdır Bizde yayılan bir anlayışa göre bu çağ, İ tanbulun fethi ile açılmaktadır. Şöyle bö elli yıldan fazla bir fark.. Çağların kül ve genel yaşayış gelişimine göre tasnifi

Git Bahar !

— Şairin «Yayla türküsü» ismile yeni çıkan şiir mecmuasından —

Çekil, bu gölgeli yolda gezinme,
Bahar, bakışların niye pek serhoş!
Yanılıp gönlüme misafir inme,
Kapısı kilitli, mihrabı bomboş.

Mâbettir orası, meyhane değil!

Ziyalar, kokular, sesler, çiçekler...
Ömrünün her günü bir başka düğün!
Bülbüller koynunda aşkı çiçekler,
Güller dökülürler göğsüne bütün.

Gerçekten güzelsin, efsane değil!

Altınlı başında papatya niçin?
Sarı saçlarına pembe gül takın!
Git bahar, gönlümde ibadet için
Diz çöken kızları ürkütme sakın.

Kalbime girme, o kâşane değil!

Git bahar, git bahar... uzaklarda gül;
Denize renginden bırak hediye.
Ufuklarda gezin, semaya süzül,
Kalbime sokulma «peymane» diye.

Gördüklerin kandil.., peymane değil!

Halide Nusret ZORLUTUNA

k mantığa uygun bir tasnif ise de zamla ve yıllarla kaynaşmayı daha doğru a daha pratik bulduğu için tarih; büyük liseleri başlangıç saymak zorunda kalır. Büyük tarih hâdiselerinin bütün inlık gelişiminde sonsuz sarsıntılarla birkte büyük tesirler de yarattığını pek iyi iyoruz. Büyük İskenderin fetihleri, kültür tarihi bakımından, başlıbaşına bir çağ lar önemlidir.

Bu İskender yayılışı birçok insan topluklarına yeni bir hayat telâkkisi getirmiş, oplulukları birbirine, düşünüş bakımından, klaştırmakla daha sonraki büyük din tekküllerinin zeminini hazırlamıştır. İsanın nsiyeti de, Batı Roma İmparatorluğunun üşü de, Muhammedin yalvaçlığı da, Do-Roma İmparatorluğu (Bizans) nun oran kalkması da hiç şüphesiz böyle büyük âdiselerdir. Genel kültür gelişimlerini gözuzak tutmamak şartile büyük hâdiseleri tarih devri için başlangıç yapmak hiç te ümsenecek bir hareket değildir. Ve bunun genel gelişimi daha kolay kavramak ımından pratik bir değeri de vardır. Çünkü: her kültür hür ulusun hür ülkesinde doğmuştur. Hürlüklerini kaybeden ulusların kültür yaratma kudretleri de sönmüştür. Eski Sümer, eski Babil, eski Mısır, v.s., bunun örnekleridir. Onun için her ulusun bütün bahtı yengi ve yenilgiye bağlıdır. Ve bu bakımdan büyük bir savaş hâdisesinin, tarihin muayyen devirlerinde, tam bir dönemeç noktası olarak düşünülmesi pek tabiî görülmelidir. Her tarihçi hâdiseleri kendi kültür telâkkilerine, kendi yaşayış dünyasına göre değerlendirir. Tarihçilerimizden çoğu bilgilerini yabancı kaynaklardan edindikleri için, hâdiselerin önemi de buna göre değişmektedir. Sırasında bizi ilgilendirmeyen bir hâdisenin, her bakımdan irilendirildiğini görmek, çok kere, mümkündür. Bundan başka aynı hâdisenin başka başka muhakeme olunduğunu, başka başka hükümlere varıldığını da tesbit etmek güç değildir. Bu hüküm ayrılıkları, tarih incelemelerinden ileri gelen ayrılıklar olmadığı için hepimizi daha sıkıca ilgilendirmektedir. Bize göre bunun sebeplerini başlı başına bir tarih telâkkimiz olmamasında aramak lâzımdır. İncelemelerini büyük bir titizlikle yapan tarihçilerimizi bir tarafa bırakırsak, tarih bilgimizin tam bir anarşi içinde olduğunu söyliyebiliriz. Biz tarih gelişiminin dalları ve budakları arasında dağılmak fikrinde olmadığımız için yalnız prensip telâkkilere, ana mefhumlara temas edeceğiz. Ortaçağ mefhumuna daha sarih bir mâna verilirken bizde iki telâkki göze çarpmaktadır, Burada kısaca söylemek isteriz ki: bu mefhumun, tarih bakımından, bizce önemi vardır. Çünkü: Osmanlı Devleti Ortaçağda kurulmuş ve Sonçağda tasfiye olunmuştur. Bir telâkkiye göre Ortaçağ İstanbulun fethi ile kapanmıştır. Bir başka telâkkiye göre de Sonçağ, bizde Cümhuriyet devletinin kurulması ile başlar. Türk cemiyetinin yapısı bakımından sonuncu telâkkinin daha uygun düştüğünü gizlemeksizin diyebiliriz ki. Ortaçağdan ayrılma ve uzaklaşma hareketleri bizde çok daha erken belirmektedir. Fakat Ortaçağın bizim tarafımızdan kapatıldığı iddiasına gelince, burada biraz fazlaca düşünmemiz lâzımdır. Biz İstanbulun fethi gibi büyük bir hâdiseyi, kendimiz için bir dönemeç noktası sayabiliriz. Fakat açıkça söylemek isteriz ki: bu Yeniçağ başlangıcı bizim başlangıcımız değildir ve bize Avrupadan geçmiştir. Sakın bunu cömert bir tarihçinin armağanı saymayınız. İstanbulun fethini Yeniçağa başlangıç yapan yabancı tarihçiler, bu hâdiseyi çok başka bir bakımdan muhakeme etmişlerdir. Onlara göre İstanbulun fethinden ziyade bu fethin neticeleri önemlidir. Fetih neticesinde, nihayet, mini mini bir devlet ortadan kalkmıştır Devrinin en kuvvetli kalesi olan İstanbul, fetihten önce, büyüyen Osmanlı imparatorluğunun ortasında ufak bir adadan başka bir şey değildir. Bunun neticesi olarak, Bizans politikası, çok kere, bizim dileklerimize göre ayarlanmıştır. Bu politikanın devamlı bir şekilde gelişememesinin sebepleri çok başkadır. Bunu Bizans maliyesinin ve iktısadiyatının kudretli tesirlerinde aramak lâzımdır. Parasızlıktan kilisenin bile en değerli eşyasını satmağa başlamış olan Bizansın, fetih hazırlıklarının yapıldığı sıralarda, iktısatça da bir değeri kalmamıştır. Onun için bu devletin yıkılması yabancı tarihçilere göre başka bakımlardan önemli görünmektedir. Bunların en başında gelen anlayışa göre İstanbulun bizim tarafımızdan zaptı, Avrupadaki fikir uyanışına başlangıç olmuştur. Bizans bilginleri Türklerin elinden kurtulmak için şehri terketmişler ve çok değerli kitaplarını da yanlarında götürmüşlerdir. Bu bilginler bu kitaplar, Avrupada büyük bir fikir hareketi yaratmıştır. Yabancı tarihçi böyle düşünüyor. Biz, işte bu tezi, bu görüşü kontrol etmeksizin benimsemiş bulunuyoruz. Ve diyoruz: «Biz, Ortaçağa nihayet verdik.» Görülüyor ki: tarih mefhumlarının münakaşası faydasız değildir ve biz bu suretle birçok hakikatlerin derinliklerine inmek fırsatını da bulmuş oluyoruz. İstanbul'un fethini Yeniçağa başlangıç yapan telâkkide daha ziyade humanist bir renk vardır. Fakat Türk cemiyetinin Ortaçağı ne zaman başlıyor ve ne zaman sona eriyor? İşte Türk tarihçisinin araştıracağı önemli meselelerden biri de budur.

M. NERMİ

MİLLÎ KÜTÜPHANE ANKARA

YENİ İLİM VE TEKNİK

Harpten sonra Neler göreceğiz?

Yazan :
Salih Murat UZDİLEK

Bu harp içinde meydana gelen keşiflerden harbden sonra istifade edilecek. Dünya değişecek, hayat tarzı değişecek. Şimdi mahdut insanların nail olabildiği nimetlerden çok insanlar istifade edebilecektir. Evlerimize bir bakalım: Orta geçimli bir aile evindeki konfor vasıtaları eski kırallar, imparatorların sarayında görülmezdi. Bu harbden sonra bu vasıtalar işçilerin evine de girecektir. Otomobiller, mutfaklar, elbiselerimiz ve mefruşat tamamile değişecektir. Buz dolapları, radyolar, ocaklar, hattâ gıdalar bile bugünkü aklımızın eremiyeceği şekilde değişecektir.

Harbi kazanmak gayretile ilim ve endüstriyi harbin muhtelif noktalarında kullananlar elde ettikleri neticeleri sulh işlerine tatbik edecektir. Bunları sırasile yazacağız. Evvelâ istikbalin otomobilinden bahsedelim.

Gerçi bugün fabrikalar enerjilerini kamyon ve tank endüstrisine vermişlerse de yarının otomobili hakkındaki fikirler az çok tebellür etmiştir. Harbden sonraki otomobiller şekil itibarile bambaşkadır. Ön tarafı küt ve arka tarafı sivri; tıpkı bir yumurta gibi. Ses geçirmiyen, gürültüsüz otomobillerin karöserileri Soya fasulyesi, reçineler, pamuk, buğday, saman yahut çam yongaları gibi maddelerden yapılan plâstiklerden meydana getirilecektir. Plâstiklerin sadmeye karşı mukavemeti çeliğin mukavemetinden fazla olduğundan tamponlara lüzum kalmıyacaktır. Zaten boyalı ve cam gibi parlak olan plâstiklerin yüzünü boyamağa lüzum kalmıyacaktır. Şimdiki otomobillerin en zor ve masraflı tarafı bu suretle ortadan kalkmış olacaktır.

Sis veya yağmur geçirmiyen perdeler ve pencereler billûr gibi berrak plâstikten olacaktır.

Bir bomba tayyaresinin burnu gibi şoför dairesi şeffaf plâstikle çevrilecek ve rüyet sahası genişliyecektir. Şeffaf, plâstik tavanlar sayesinde başının üstündeki işaretleri görecek ve tavanını hususi polarize edici maddelerle kapıyarak otomobil içindeki gizlilik, istenildiği zaman, temin edilecektir. Harp sonrası, otomobillerinin içine ait tafsilâtı gelecek yazıya bırakıyorum.

Salih Murat UZDİLEK

TARİHTE TÜRK AHLAKINA YAPILAN YABANCI TESİRLER

İhtişam merakı VE Saltanat kavgası

Yazan : **Adnan Giz**

Büyük mürşit Ziya Gökalp Türkçülüğün ana yasalarını toplayan kitabında Türk türesi için şu kısa fakat düşündüren fikri ileri sürer:

«Eski Türklere göre vatan türeden yani millî harstan ibarettir. Kâşgarlı Mahmut lûgatinde zikrolunan (ülkeden geçilir türeden geççilmez) darbı meseli millî harsa verilen kıymetin derecesini gösterir.»

Bir millet için bilhassa Türk milleti için türenin değerini ancak bu cüretli ifade belirtebilir. Türkleri daima muvaffakıyete ulaştıran Türk türesinin en mühim vasıflarından biri olan devlet idaresindeki adaletli demokrasi ruhunu geçen makalemde tahlil etmeğe çalışmıştım (1).

Bu yazımda da Türk ruhundaki sadelik ve birlik duygusu ile bu duygulara yapılan tecavüzlerden bahsetmek isterim. Tanrı adamı veya devlet reisi olsun, at üstünde veya taht üstünde bulunsun Türk daima sade ve mütevazidir. O ziynetten, ihtişamdan, yaldızdan, boyadan nefret eder; maddi ziynetlere bürünmekten fani kıymetlerle öğünmekten utanç ve azap duyar. Ziynet, haşmet, satvet, dağrat, debdebe, tantana gibi kelimelerin ifade ettiği mefhumlar hakiki Türke yabancıdır. O kelimelerin Türk lûgatinde yeri olmadığı gibi o mefhumların da hakikî Türkün hayatında yeri yoktur. Türkün ihtişamdan kaçınması sade bir ruh haletinden ibaret değildir. Onun buna ihtiyacı yoktur. Çünkü o doğuştan muhteşemdir. «Fakiri padişahâsâ gedayı muhteşemim» diyen Türk şairi. Evkaftan geçinmek için aldığı bir kaç akçeyi âdi soygunculara kaptırdığı halde gene zengin gene muhteşem görünür. Çünkü Türktür, doğuştan efendidir. Hakiki Türk kalıba değil ruha, şekle değil mânaya, çula değil kula kıymet verir. Eğer sonradan Türk hayatında Türk sanatında veya Türk kıyafetinde ziynet ve ihtişam merakı görülmüşse bu Türkün malı değildir, sonradan gelme, sonradan bulaşmadır. Gelmiş gitmiş veya gidecektir. Hakiki Türkler ne kadar yüksek mevkilere çıksalar hattâ birkaç kıtaya sahip olsalar bile gene yüksek makamların en salgın illeti olan gurur ve ihtişamdan uzak kalmağa gayret ederlerdi. Alpaslan bir kölenin hançeri ile yere serildiği zaman yüksek bir filozof lisanı ile şu büyük sözleri söylemişti :

«— Müddeti hayatımda gurur ve tekebbür izharı hatırıma bile gelmemişken şu seferde maiyetimde iki yüz binden fazla Askeri silâhlı olarak görünce nasılsa bir gurura düşmüştüm. İşte bir kaç gün sonra o gururun neticesi beni âciz bir Yusufun hançeri ile yere serdi. Eyvah ki zaman en küçük bir gurura karşı bile en dehşetli olaylarla karşı koyarmış.»

İşte ölüm halinde konuşan kahraman bir Türkün sözleri ki bugün dahi canlı misallerini gördüğümüz mühim bir hayat felsefesini ihtiva eder. Bütün İslâm âlemine hâkim olan ve başta İngiltere, Fransa, Almanya olmak üzere Avrupa milletlerinin kâffesini mağlûp eden Selâhaddin öldüğü zaman şahsi hazinesinden çıkan serveti ne kadardı hatırlar mısınız?

— Yalnız 47 dirhem gümüş... ve cenaze masraflarının bir kısmını kız kardeşi ödemişti. Bu emsalsiz tevazu duygusunu, bu sadeliği, bu ihtişam düşmanlığını her meslekten yetişmiş Türklerde görmek mümkündür. Eserlerini yabancı bir dille yazan Fârâbi zamanın en büyük âlimi olduğu halde hiç bir vakit devrin modasına uyarak şatafatlı kıyafetlere bürünmemiş ve daima milli Türk kıyafetini muhafaza etmişti. Yavuz Sultan Selim de son derece sadeliği seven, ihtişamdan nefret eden bir insandı. Meşhur fıkrayı hatırlamamak mümkün müdüür? Kendisini ölüme götüren çıbanı nedimi Hasan Cana gösterir. Hasan Can:

«— Padişahım bir hekime müracaat edin!» der.

O Türk Alplarının o kaygusuz edasile:

«— Ey Hasan Can! deyip güler. Biz çelebi miyiz ki bir çıban için hekime vuralım?»

Sonradan Alparslanların yerini Keyvüsler, Keykubatlar alınca, Yavuzun yerine ikinci Selimler, üçüncü Muratlar gelince bütün bu haller unutulmuş ve kunç bir ihtişam merakı Türk sarayı ve devlet merkezlerini istilâ etmiştir. Türklere evvelâ Sasanilerin ülkesinden bulaşan ihtişam merakı daha sonra Bizansın — en doğrusu Bizans kadınlarının — tesiri altında yürümüştür. Kadınlarda pek zi yayma ve telkin kudreti vardır. Dünyanın en korkunç iptilâ ve illetleri kadınların sıtası ile yayılan illetlerdir. Malûmdur Selçukiler ve Osman oğulları Anadolu yerleştikten sonra Bizansla çok sıkı münasebetlerde bulunmuş ve bir çokları Bizans sarayına damat olmuş, Rum kızlarile evlenmişlerdi. İşte çökmüş ve çürümüş Roma medeniyetinin ahlâk bozmak bakımından en cazip metotlarına vâkıf olan o Rumları erkeklerinin Malazgirttenberi uğradığı bütün mağlûbiyetlerin acısını çıkarmış Türklerin münevver sınıfına o güne kadar alışık olmadıkları çok fena âdetleri aşılamışlardır. Rum kızlarile evlendiler diye kendilerimizi yermek pek basit bir düşünce saplanmak olur. Ortaçağın âdeti idi bu. Bu çağda kadın bir zafer ganimeti sayılır ve galip milletler daima mağlûp milletlerin kadınlarına sahip olurlardı. Bu yüzden eski Türkler her zaman yabancı kadınlarla evlenmiş fakat Türk kadınlarının yabancı erkeklere varması âdet olmamıştır. Çünkü eski Türkler yenilmez bir ulustur ve Türk yurdu istilâ edilmemiştir. Lâkin eski Türk erkekleri bile — daha ziyade devlet kabile reislerini kastediyorum — bir takım usuller dahilinde yabancı kadınlarla evlenirlerdi. Türk türesinin bu hususta çok sıkı değer şartları vardı. Bir Türk Hanımının karıları yalnız Türk soyundan olur ve yabancı kabilelerden komaları bulunurdu. Bu komalardan olan çocuklar asıl hatunlardan olan çocuklarla aynı haklara malik bul

(1) Birinci makale «Çınaraltı» nın 84 üncü sayısında çıkmıştır.

zlardı. Halbuki daha üçüncü batından ibaren Osman oğullarına yabancı kanlar arışmıştır. Devir ne kadar geri olursa, olın bir evlât üzerinde ananın rolü daima iyüktür. Kadının koca üstündeki tesiri de şümsenmez. İşte Bizans âdetlerinin Osanlı sarayına çabucak yayılmasını göreıekten ziyade aileye karışan Rum kadınarının yaptığı tesirlere atfedebiliriz. İstanlun fethinden sonra Bizans modası çok iş bir mahiyet almış, Bizans sarayının ün teşrifat ve tantanası hemen pek az taerle âdapte olunmuştur. Türk kılıcından rtulan ve bilgileri sayesinde Fâtihe soılmağa muvaffak olan Rum dalkavuklar o rk hükümdarını Roma kayserlerinin mevine çıkarmış, onu bir Vasileus'e benzetk yolunu tutmuşlardı. Yeni saraylar yalmış, padişah ve vezirler için birçok meim ve protokol tesbit edilmiş, parlak kıafetli, başları sorguçlu hassa askerleri, soklar, peykler icat olunmuştu. Evvelâ dıdan çekilen padişahlar saraylara kapaak süratle halktan uzaklaşmışlardı. Eski Türk Hanlarının halk ile bir arada bulunması, şölenler vererek halk ile beraber yeek yemesi Türk töresinin en mukaddes âdeti sayılırken Fâtih çıkardığı kanunnameye şu maddeyi koymuştu: «Cnabı şerifim ile kimesne taam yemek kanunum değildir, ecdadı îzamım vezirlerile yerler inliş. Ben refetmişimdir.»

Kanuni devrinde kazanılan büyük zaferlerden sonra bu ihtişam merakı önüne geçilmez bir salgın halini almıştı. Bu salgının dehşetini anlamak için Topkapı sarayındaki Padişah elbiselerini gözden geçirmek kifayet eder. Bu sırmalar, samurlar içinde yaşıyan, göğüslerini, parmaklarını zümrütler ve incilerle donatan kadınlaşmış hükümdarların Türk olduklarına Orhanın, Yavuzun soyundan geldiklerine başkalarını değil, kendimizi bile inandırmak güçtür. İşin kötüsü bu salgın yalnız Topkapı sarayının duvarları dahilinde kalmamış, bütün devlet erkânını, vezirleri, kumandanları da kaplamış, sadrâzamlar peşlerinde üç, dörr yüz üsküflü ile dolaşmağa, her vezir konağında bir kaç yüz köle beslemeğe başlamış, müthiş bir israf ve sefahet yarışı başgöstermişti. Netayicilvukuatın orta halli bir vezir dairesi hakkında verdiği tafsilât meşhurdur.

Kırk, elli gün süren saray düğünleri de hâlâ çok söz götürür. Türk tarihini bir Amerikan rejisörünün tarihî bir filmi gibi seyretmek istiyenler için bu sahneler güzel ve göz alıcıdır. Fakat madalyanın ters tarafı, işin iktısadî ve içtimai safhaları çok hazin ve müthiştir. Osmanlı sarayının bu ihtişam merakı Türk devletlerinin daimi temeli olan Türk köylüsü için en parlak devirlerde bile çok zararlı olmuş ve onun bu yüzden uğradığı felâketle bugüne kadar devam etmiştir. Koçi beyin dediği gibi, şöhret âfettir, demişler, filhakika azîm âfettir.

Malûmdur ki Osmanlılarda arazi çok güzel usullerle taksim olunmuştu. Haslar, timarlar namuslu yüksek karakterli insanlara verilir, onlar da dirliklerine göre asker besler, bu askerle harbe iştirak ederlerdi. Birlik sahipleri topraklarını işliyen köylüleri gözetir, onlara yük olmak şöyle dursun daima kalkınmalarına yardım ederlerdi. Fakat İstanbulun ihtişam merakı korkunç bir şekil alınca bu toprakların getirdiği gelirler az görülmüş ve evvelâ Rüstem paşa Padişahın haslarını bile yüksek fiatlarla âdi mültezimlere, yahudilere satmak usulünü çıkarmıştı. Bu âdi ruhlu mültezimler de verdikleri paranın beş, on mislini çıkarmak için köylüyü sık boğaz etmiş, bu yüzden köylü sefalete düşmüş, köyler harap olmuş, Osmanlı ülkesi temelinden çökmeğe başlamıştı. Bu vakıayı tam o devrin gözile görmek için Koçi bey risalesine bir kere daha göz atmak icap eder. O derin görüşlü insan bu olayları şöyle izah eder :

«Sultan Süleyman zamanında ihtilâli âleme bâis olan maddelerin dördüncüsü budur ki, Rüstem Paşa gayretli görünmek için Beytülmali iltizama verdi. Namuslu insanlar iltizamı kabul etmediklerinden mukataat ve haslar birz ve fasik Yahudilerin eline düştü. Bu yüzden köyler harap oldu. Beşinci sebep budur ki, askerin kuvvetini ve hazinenin zenginliğini görüp ziynet ve şöhreti artırdı. Vüzera dahi ona uyarak cümle âlem halkı ziynet ve şöhrete düştü. Giderek bir mertebeye vardı ki mevki sahiplerinin maaşı ve kul tayfasının vazifesi yalnız ekmek akçasına yetişmediğinden zaruri olarak etrafa tecavüz ettiler. Tecavüzle âlem harap oldu. Bu devleti aliyede (şöhret ve ziynet) kadar zararlı bir bid'at yoktur. Rüstem paşa damadı Ahmet paşa ki Zigetvar seferinde dördüncü vezirdi. Sonra vezirlâzam oldu. İptida vezir olduğunda ancak iki kürkü vardı. Lâkin dört beş yüz kölesi ona göre cebehanesi bulunurdu. Diğer vezirler de bu minval üzere kapıları mükemmel olup her biri çiftliklerinde yüz katar katır, yüz katar deve beslerlerdi. Bir yere sefer olunsa ferman gelir gelmez kapı düzmeğe muhtaç olmıyarak bir at veya deve satın almadan üçüncü günü memur oldukları yere giderlerdi. Şimdi ise mansıp sahipleri aidelerini evlere, bağlara, köşklere, kürklere ve ziynete verirler, sefer lâzım gelse iki hizmetkâr ile çıkmıya kadir olamazlar. Şöhret âfettir demişler. Filhakika azîm âfettir.»

Bu israf ve ihtişamın doğurduğu hudutsuz masraflar için maaşlar, haslar kâfi gelmemiş ve Koçi beyin dediği gibi devlet erkânı tecavüze saparak hudutsuz bir şekilde rüşvet almıya başlamışlardı. Hele İkinci Selim zamanından sonra bu menfur âdet bir suç olmaktan çıkarak devlet kapısında ikbal ve terakkinin en makbul bir vasıtası şekline girmiş ve bütün mevkiler rüşvetle alınıp satılarak :

Vermezdi kimse kimseye nân minnet olmasa
Bir maslahat görülmez idi rüşvet olmasa

formulü o devirlerin en bariz vasfı olmuştu.

Bir Yörük sofrasında

— I —

Mis kokulu yoğurt; koyun yoğurdu
Bakraçlar dolusu çalın kaşığı
Bu güzel sofrayı hangi kız kurdu?.
Bu güzel sofranın gönlüm âşığı.

Tulum peynirleri iri soğanlar,
Dumanı üstünde taze gözleme
Kızarmış tavukla dolu sahanlar
Kime hazırlandı, söyleyin kime?

— II —

Bana mı bu ayran, bu lor, çökelek?
Bu ekmek ayvası, bu nar, bu yemiş
Altın gibi balla dolu bu petek...
Hangi bahçelerden toplanıp gelmiş?

Baharı andıran bu renkli kilim
Hangi tezgâhlarda böyle dokundu?
Peşkiri, çevreyi nakışlayan kim?
Bu ağaç testiye su nerden kondu?

— III —

Bu saçta kızarmış peynirli pide
Bu diş diş yarılmış narlar, kızılcık
Neler yok, neler yok güzel sofrada
Bil bahar rüyası kâseyle cacık

Kıl çadırımızdan süzülen bu nur,
Oluktan dökülen güneşten farksız,
Bu neşe, bu hayat nerde bulunur!
Şehir yanımızda ne kadar renksiz.

— IV —

Haz mıdır, zevk midir içime akan,
Yörüğüm sofranda aşk gibi ılık?..
Şu garip, şu deli gönlümden başka
Neyim var verecek sana karşılık.

Halim YAĞCIOĞ

DELHİDEN ÜSKÜDARA

Tefrika : 35 **Yazan : BARKIN**

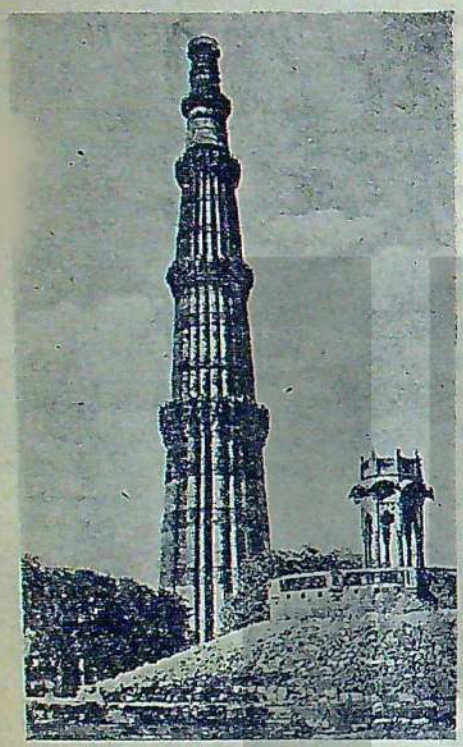

Kutup Minar

Delhi: Dünyanın en muhteşem âbidelerinden biri olan bu zafer sütununun inşasına Delhi Hakanı Kutbeddin Aybey tarafından 1210 da başlanmış ve kendisinin ölümünden sonra yerine geçen damadı Şemseddin İltutmuş tarafından 1220 de bitirilmiştir. 72 metre irtifaındadır. Üzerinde Gurlu Şehabeddin Mehmedin, kendisinin, damadı Şemseddin İltutmuşun ve sonra Türklüğün bu muazzam eserini 1368 de tamir ettiren Firuz Şah Tuğlakın isimleri yazılıdır. Sağda görülen küçük pavyon vaktile en tepede imiş, bir yıldırımla yere düşüp parçalanmış, parçalar toplanarak ve kısmen yeniden yapılarak bu zarif başlık vücuda getirilmiş ve tekrar binanın tepesine çıkarılmıyarak buraya konulmuştur.

Şah Cihan tarafından bugünkü Delhinin surlarla çevrilmiş geniş sahası yapıldığı zaman şehir buraya göç etmiş ve (Din Penah) boşalmıştır. Kalenin (Para) kapısı denilen kapısı karşısında Ekberin süt anası (Mahım Anaga) tarafından yaptırılan ve (Hayrülmenazil) denilen cami ve medrese vardır. Hümayûn, Şir Şaha mağlûp olup kaçtığı zaman karısı Ekberi çöllerde doğurmuş ve çocuk anasile Hümayûnun kardeşi (Askerî) nin yanına gitmişti. Hümayûn tekrar hükûmeti eline alınca (Askerî) onu tanımamış, isyanlar çıkarmış ve Hümayûn da Kâbil üzerine yürüyerek şehri muhasara ve zapta teşebbüs etmişti. Askerî, o zaman küçük bir çocuk olan Ekberi, Kâbilin surlarında durdurmak için ateşe karşı tutmuş ve süt anası Mahım Anaga kurşunlara karşı Ekbere kendini siper etmişti. Ekber imparator olduğu zaman, Mahım Anaga fevkalâde nüfuz kazanmış ve asıl oğlu ve Ekberin süt kardeşi Adem han bir takım entrikalarla Ekberin yerine geçmek istemiştir. Ekber işte bu Hayrülmenazilin damından aşağı atmak suretile Âdem Hanı öldürmüştür.

Buradan 1,5, 2 kilometre ilerıde seyyahın bir gününü tamamen alabilecek kadar enteresan eserleri ihtiva eden bir yapı topluluğu gelir. Buradaki eserler muhtelif zamanlara ait ve çeşitli mahiyet ve karakterde olan eserlerdir, ki aşağıda kısaca bundan bahsedeceğiz. Hümayûnun türbesi, azameti ve sadelik içindeki vekarile Hindistanın ve belki bütün dünyanın en dikkate değer bir mimarî şaheseridir. Bu türbeyi Ekber Han, babası Hümayun için 1572 yılında yaptırmış. Bir rivayete göre bu türbeyi Hümayûnun karısı Hamide Begüm yaptırmış. Bu yapının ne Tac Mahal gibi harikulâde zar Ekberin (Fetih Pur Sikri) deki türbe efsanevî bir görünüşü vardır. Böyle la beraber bina vekarlı, sade, lâkin ve olgunluğu ile zamanın karakterini iyi tecelli ettiren bir yapıdır. Zevkine dığum, âlim bir dostum, bu binayı tandaki bütün Türk eserlerine üstün Asıl kabir ve taşı aşağıda mahzen yerdedir. Orta katta da taştan bir sa vardır. Ne alttaki ne de üstteki san rın üzerinde yazı yoktur. Bu türbede Han ailesine mensup 175 kişi yatm Ne hazin bir tesadüftür ki imparato son Padişahı olan Buhadur Han (1 İngilizlere bu türbede teslim olmuştur. benin Şark tarafındaki bahçeye çıkıl man duvarın Cenup köşesinde Hüm berberbaşısının türbesi görülür. Babür la Orta Asyadan gelen bu emektar üç imparatora berberbaşılık etmiş. biraz ilerisinde üstü koyu mavi ile n şe rengi arasında çini ile kaplanmış bir be daha vardır ki bu da Bayramı dostu ve mahremi olan Fehim Hanın besidir. Hümayûnun muhteşem türbesi nında pek göze çarpmıyan bu eserler başına birer sanat âbideleridir.

(Arkası var)

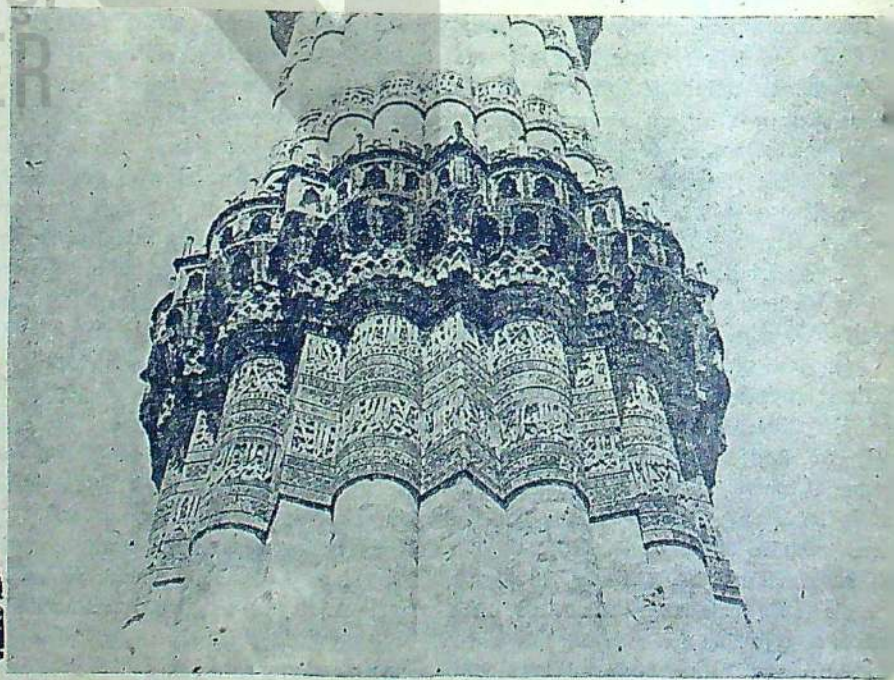

Kutup Minarın yakından görünüşü.

Osmanoğulları sülâlesinin bozulması

(5 inci sahifeden devam)

emirde, bundan sonra, zencilerin hadım edilmemesini emrediyor. Müverrih Raşide göre, bundan maksat, Sarayı hadım ağaları belâsından kurtarmaktı) (13-284).

(Kızlarağası Beşir, Üçüncü Ahmet devrinde 14 sene, Birinci Mahmut devrinde 16 sene saltanat sürdü) (14-219).

(Üçüncü Ahmet, kadınlarla örgü örer ve konuşmasını severdi. Fakat, bir iyiliği vardır: Devlet idaresini Damat İbrahim paşaya bırakmış ve hiç karışmamış idi) (14-232).

(Devlet idaresine saraydan üç kişi karışıyordu: Birinci Haremağası (kızlarağası), ikinci Haremağası (hazineağası) ve İmam Piri Efendi. Bunlar, sadrâzamın, aynı zamanda Serdarı ekrem (başkumandan) olmamasına dikkat ettiler) (1748) (15-164).

(Birinci Mahmut 24 sene saltanat sürdü. Kızlarağası Beşir, bu padişahın 16 sadrâzamından 12 sini seçti. Kalan dördünü de, yeni kızlarağası genç Beşir seçti) (1754), (15-268).

(Üçüncü Osman, sarayda tam elli sene kapalı yaşadı. Bir garibe idi, hiç boynu yoktu. Siması çirkindi, bir omuzu ötekinden yüksekti. Birinci Mahmut da böyle idi (15-271).

(Bir (hattı şerif) ile, kadınların pazar, perşembe ve cuma günleri sokağa çıkması yasak edildi, çünkü, padişah, o günler gezmeğe çıkacaktı. Padişah, harem dairesine girerken, altında gümüş çiviler bulunan bir ayakkabı giyerdi. Kadınlar, geldiğini duysun, herkes kendi odasına çekilsin ve padişah rahatsız olmasın. Çünkü, haremde 500 kadın vardı) (15-274).

(Üçüncü Osman, kadın elbiseleri hakkında iradeler çıkardı. Nedimini öldürttü, iki saat sonra pişman oldu) (15-284).

(Padişah Üçüncü Mustafa Ahmet Resmî Efendiyi Berline sefir gönderiyor ve İkinci Frederikten üç tane müneccim istiyor. İkinci Frederik ise, Ahmet Resmî Efendiyi ordusunun mahevralarına davet etmiş, demek istemiş ki, fal ile uğraşacak zaman değil: Asrî ordu yapmağa bak) (1750) (16-206)

Maarif Vekilliği tarafından 1940 senesinde basılan (Tanzimat) isimli büyük kitapta; Enver Ziya Karal'ın yazdığı (Tanzimattan evvel Garplılaşma hareketleri) isimli makalede (sa : 22), bu hususta daha dikkate ve ibrete değer bilgiler vardır: (Üçüncü Mustafa, en küçük devlet olan Prusyanın kazandığı zaferlerden hayrete düşmüş, Frederikin muvaffakıyetinde, hâdisatı evvelden görüp haber veren müneccimlerin müessir olduklarına kani olmuştur. Bu kanaatın sevkile, Ahmet Resmî Efendiyi, elçilikle Prusya kıralı nezdine yollamış ve ondan üç müneccim istemişti. Frederikin Ahmet Resmî Efendiye cevabı şu olmuştur:

(İyi bir orduya sahip olmak, sulh zamanında, harba derhal girebilecek bir şekilde, onu talim ettirmek, hazinesini dolu tutmak. İşte, benim üç müneccimim. Dostumuz padişaha böylece bildiresiniz).

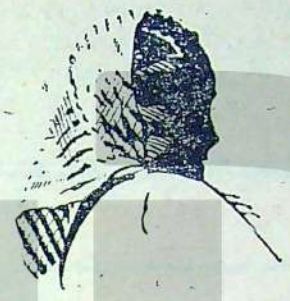

Yaylâ yolları

— Aziz DOST'a —

Belki olmaz, yaylamızın yolları
İniş gider, çıkış gider, düz gider.
Esti mi bir ılgıt ılgıt yelleri
Yol boyunca duman ile toz gider.

Yılan gibi sağa, sola kıvrılır,
Üzerinde koca taşlar sivrilir.
Kâh o yana, kâh bu yana devrilir
Vâdilerde kaybolur, göz göz gider.

Kaplayınca mor bulutlar yaylayı,
Yağmur basar her bahçeyi, tarlayı.
Yayla yolu göle döner, sel suyu
Kenarından şırıl şırıl, boz gider

Bahar gelir al yeşile bürünür
Harman vakti ekin rengi görünür
Kar mevsimi beyazlara sarınır,
Sinesinden bahar gider güz gider.

Fezaînin yalan yoktur kastında
Yayla yolu daim geçer destinde
Az mı gitti bu yolların üstünde
Gider hâlâ omuzunda saz, gider.

FEZAÎ

Biz, gene Hammere dönelim:

(Üçüncü Mustafa, Osmanlı devletinin mahvına sebep oldu. Devleti, mutlaka kendisi idare etmek istiyordu. Fakat, bunun için lâzım olan enerji ve iktidara malik değildi. Fala inanır, bilgisinin ve siyasetinin yanılmaz olduğuna kuvvetle iman ederdi) (16-370)

(Birinci Abdülhamit, 43 sene sarayda kapalı yaşadı. Ne ihtidarı, ne de tecrübesi vardı. Dünyayı hiç bilmiyordu. Yalnız devletin resmî tarihini okumuştu. Ve belki de bunun için olacak, hudutsuz bir kibir ve gururu vardı. Cehaletinin derecesi, nefsine olan budalaca itimadının derecesine müsavi idi. Seciyesiz, zekâsız bir adamdı. Osmanlı devletinin idaresi pek zayıf ellere kalmıştı) (16-372).

(1774 Kaynarca muahedesi münasebetile, Nemçenin İstanbul sefiri Baron dö Thugut'un gizli raporundan: (Padişahın zayıflığı ve korkaklığı her türlü hududu aşmıştı. Son felâketler, onu, yalnız bir kaç gün için, eğlencesinden alıkoymuştu. Bu hal, onun sinirlerine o kadar dokunmuştu ki, gururu, birden bire, korkaklığa ve âdiliğe döndü, ve bizzat ulemaya müracaat ederek, muahedenin tasdikini rica etmekten utanmadı. Tasdik fetvası alındığı gün, sanki bir zafer kazanılmış gibi, milletin gözü önünde şenlikler yaptırdı, ve Osmanlı devletinin istiklâline hâtime çekeceği çok melhuz olan fetvayı musiki ile karşıladı) (16 - 494 - 503).

Hammer tarihi burada bitti. Bundan sonra gelen padişahların vasıfları hakkında malûmat edinmek isteyenlere, Rıza Nurun kıymetli (Türk tarihi) ni tavsiye ederim. Türkçesi mevcut olan bu bilgileri, yazıyı uzatmamak için, buraya geçirmedim.

Padişahların şahısları hakkındaki bu olayları böyle etrafile alışımın sebebi şudur: 1 — Filozof - müverrih Taine diyor ki: (İyi seçilmiş bir olay, bin mülâhazadan yektir).

2 — Osmanlı devletinin çökmesinde en mühim âmil olan kanı bozuk padişahların rolünü iyice aydınlatmak.

3 — «Cümhuriyet» esasının, İrsiyet bilgisinin son kazançlarile aşikâr bir surette ispat edildiği üzere, «İrsî hükümdarlık» usulünden çok daha iyi olduğunu tebarüz ettirmek.

Dr. Mustafa Hakkı AKANSEL